

มิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์ซีไรต์เรื่อง ม้าก้านกล้วย ของไพวรินทร์ ขาวงาม

Utopian and Dystopian Social Dimensions in S.E.A. Write Award Poetry

Maa Kan Kluay by Paiwarin KhaoNgam

กุลิสรา โพนทอง / Kulisara Phonthong¹

เจษฎาภรณ์ เจียรพัฒน์ / Jetsadaporn Chiaraprt²

อุไรวรรณ สิงห์ทอง / Uraiwan Singthong^{3*}

รัศมี ราชบุรี / Ratsamee Ratchaburi⁴

Received: 24 เมษายน 2569 Received: 12 มิถุนายน 2569 Accepted: 30 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามิติสังคมผ่านภาษาของกวีเรื่อง ม้าก้านกล้วยของไพวรินทร์ ขาวงาม ใช้แนวคิดยูโทเปียและดิสโทเปีย นำเสนอผลการศึกษาดังวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า มิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์ซีไรต์เรื่องม้าก้านกล้วยของไพวรินทร์ ขาวงาม แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1. มิติสังคมยูโทเปีย พบ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) บริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคม 2) วิถีชีวิตชนบทและความผูกพันกับผืนแผ่นดิน 3) ครอบครัว ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และ 4) ชีวิตการเดินทางกับความหวังของมนุษย์ 2. มิติสังคมดิสโทเปีย พบ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในมิติสังคมชนบทและสังคมเมือง 2) ผลกระทบต่อคนชนบท เด็ก และแรงงานในสังคมเมือง และ 3) การเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่ากวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” สะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างภาพอดีตที่สงบสุขกับความจริงที่ยากลำบากในสังคมปัจจุบัน ซึ่งบีบบังคับให้ผู้คนต้องดิ้นรนปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

คำสำคัญ: มิติสังคม แนวคิดยูโทเปีย แนวคิดดิสโทเปีย กวีนิพนธ์ ม้าก้านกล้วย

Abstract

The objectives of this research were to study the social dimensions through poetic language in the S.E.A. Write Award poetry, Maa Kan Kluay (The Banana Leaf Horse), by Paiwarin KhaoNgam. The researcher applied the concepts of Utopia and Dystopia for analysis and

¹ นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Student, Thai Program, Faculty of education and human development, Roi Et Rajabhat University

² นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Student, Thai Program, Faculty of education and human development, Roi Et Rajabhat University

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Lecturer, Thai Program, Faculty of education and human development, Roi Et Rajabhat University

⁴ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Lecturer, Thai Program, Faculty of education and human development, Roi Et Rajabhat University

* Corresponding Author, Email: auriwan_s@hotmail.com

presented the results through a descriptive analysis method. The research findings revealed that Utopian and Dystopian social dimensions in Maa Kan Kluay were categorized into two main aspects: 1. The Utopian Social Dimension, which comprised four issues: 1) social context and transformation, 2) rural lifestyle and the bond with the motherland, 3) family community and human relationships, and 4) life's journey and human hope; 2. The Dystopian Social Dimension, which comprised three issues: 1) changes in the way of life within rural and urban dimensions, 2) impacts on rural people, children, and laborers in urban society, and 3) shifts in values, lifestyles, and culture. In conclusion, the poetry Maa Kan Kluay serves as a reflection of the contrast between the peaceful images of the past and the painful realities of contemporary society, where individuals are compelled to struggle and adapt to the inevitable changes of the world.

Keywords: Social Dimension, Utopia, Dystopia, Poetry, Maa Kan Kluay

บทนำ

วรรณกรรมเปรียบเสมือนจดหมายเหตุแห่งยุคสมัย เพราะเป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวความรู้ ความคิด ทศนคติ วิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุค วรรณกรรมเป็นงานเขียนที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน นักเขียนบางท่านสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อความบันเทิง ในขณะที่นักเขียนบางท่านสร้างสรรค์วรรณกรรมเพื่อบันทึกเหตุการณ์ แสดงทัศนคติหรือบอกเล่าประสบการณ์ในแต่ละช่วงเวลาของชีวิต ทำให้วรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับสังคม สะท้อนประสบการณ์ชีวิตในยุคสมัย ไม่ว่านักเขียนจะสนใจสะท้อนภาพสังคมหรือไม่ก็ตาม จึงสามารถกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเป็นคัมภีร์แห่งยุคสมัย เนื่องจากเป็นภาพถ่ายชีวิต ยุคสมัยเป็นภาพถ่ายทอดวิถีชีวิตในแต่ละสังคม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2532) นอกจากนี้สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือต่อชีวิตความเป็นอยู่ของนักเขียน ทศนคติของนักเขียน ย่อมเกิดขึ้นภายหลังประสบการณ์และการศึกษา ซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่าได้รับอิทธิพลมาจากประสบการณ์ชีวิตที่ได้มาจากสังคมนั่นเอง ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกัน และมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน (ยุรฉัตร บุญสินทิ, 2554)

กวีนิพนธ์เป็นแขนงหนึ่งของวรรณกรรม โดยกวีนิพนธ์เน้นการใช้ภาษาเพื่อสุนทรียะ อารมณ์ และความรู้สึกผ่านรูปแบบฉันทลักษณ์ (ร้อยกรอง) หรือรูปแบบอิสระ (ร้อยแก้ว) เพื่อสะท้อนมุมมองใหม่ของชีวิต ขณะที่วรรณกรรมมีความหมายกว้างกว่า และครอบคลุมงานเขียนทุกประเภท กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย กวีใช้กวีนิพนธ์เป็นสื่อในการแสดงทัศนะต่อความคิดแนวใหม่ทั้งในด้านปรัชญา สังคม และการเมือง มีการนำเสนอปัญหาสังคมที่มีต่อโลกและมนุษย์อย่างต่อเนื่อง โดยบทบาทของกวีนิพนธ์ยังคงไว้ซึ่งแก่นสาร อันเป็นพลังทางปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์และสังคมตลอดมา กวีนิพนธ์ไทยมีคุณค่าต่อสังคม และมนุษยชาติในด้านการให้ความจริง ความรู้ และความคิดนำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้งในเรื่องของโลกและมนุษยชาติ ขณะเดียวกันอาจปลุกจิตสำนึกให้เกิดพฤติกรรมที่จรรโลงโลก และมนุษยชาติด้วย (สุมาลี วีระวงศ์, 2544) อย่างไรก็ตาม กวีนิพนธ์ในแนวคิดด้านสังคมได้นำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม เกิดจากความเจริญรุดหน้าของระบบทุนนิยม ความไม่สมดุลระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท และความล่มสลายของสังคม (ธนิกาญจน์ จินาพันธ์, 2546)

พ.ศ. 2538 เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” รางวัลซีไรต์เป็นผลงานที่สร้างชื่อเสียงอย่างสูงสุดให้กับ ไพวรินทร์ ขาวงาม โดยผู้เขียนเสนอเรื่องราว รวมบทกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย ที่สะท้อนให้เห็นพลังชีวิต และจิตใจของคนชนบทที่เข้ามาสู่เมืองด้วยความใฝ่ฝัน และความหวังถึงชีวิตที่ดีกว่า และได้กลายเป็นพลังสำคัญอันสร้างสรรคสังคม ผู้เขียนใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์สร้างความกลมกลืนของรูปแบบและเนื้อหา ด้วยการสรรค์กวีโวหาร และลำนํ้าแห่งเสียงถ่ายทอดอารมณ์ สะท้อนใจให้ผู้อ่านได้ร่วมรับรู้สัจนึกคิด และสาระที่สื่ออย่างสมบูรณ์งดงาม โดยอาศัยจินตนาการจากวัยเยาว์ เชื่อมโยงเข้ากับโลกปัจจุบันที่เติบโตเชิงความคิด เป็นความผูกพันของนักเขียนที่ยังไม่ลืมถิ่นเก่าบ้านเกิด แม้ต้องมาใช้ชีวิตเพื่อหน้าที่การงาน ในกรุงเทพฯ แต่อารมณ์ “ถวิลหา” ต่อทุ่งนาและน้ำใสใจจริงของคนชนบทยังคงมีอยู่ไม่เสื่อมคลาย และเป็นจุดเริ่มให้ก่อวิสาเป็น “สารถี” ขี่ม้าก้านกล้วยหนีโลกแห่งความแออัดแบบวิถีเมือง ทะยานสู่โลกแห่งความงาม ธรรมชาติแบบวิถีชนบท เพื่อนำมาสู่การตรึงตรองและแสวงหา “ถิ่นใด” ที่ควรค่าแก่การรอนแรม มาพักพิง และชื่นชมความงามในระดับจิตวิญญาณ

ดังนั้นกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพวรินทร์ ขาวงาม นำเสนอคำว่า “ม้าก้านกล้วย” หมายถึง “ม้าก้านกล้วย” มีความโดดเด่นทั้งในด้านเนื้อหาที่สะท้อนสังคม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่บีบคั้นให้ชาวชนบท ต้องทิ้งผืนดินที่ผูกพัน เพื่อไปเผชิญกับความแปลกแยก และความโดดเดี่ยวในสังคมเมือง บทกวีบันทึกความรู้สึกของการเป็น “คนชายขอบ” ที่ถูกระแสบัตถุนิยมและทุนนิยม พัดพาเข้ามาสู่การแข่งขันที่ไร้มนุษยธรรม ความเจริญทางวัตถุที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนา ได้ทำลายภูมิปัญญาดั้งเดิม และความสมดุลของธรรมชาติ ซึ่งเป็นรากฐานของชีวิตชาวนา ทำให้เกิดความรู้สึกโหยหาและเศร้าสร้อยต่อความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจย้อนคืนได้ และยังเป็นนวัตกรรมทางภาษาอย่างสมบูรณ์แบบ

มิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพวรินทร์ ขาวงาม หมายถึง วรรณกรรมยูโทเปีย พรรณนาถึงโลกในจินตนาการ อันเป็นอุดมคติซึ่งระบบสังคมการเมืองและเศรษฐกิจได้รับการพัฒนาจนสมบูรณ์แบบ วรรณกรรมนี้พรรณนาถึงสังคมที่มีความสุข ยุติธรรม และเจริญรุ่งเรือง สังคมจินตนาการอันสมบูรณ์แบบ มีแต่ความดีงาม ความยุติธรรม บ้านเมืองน่าอยู่ เป็นระเบียบเรียบร้อย มีประชากรที่เป็นมิตร เป็นเสมือนสังคมในอุดมคติของใครหลายๆ คน (สุรเดช โชติอุดม, 2558) ส่วนการศึกษามิติสังคมดิสโทเปีย คือ ภาพสะท้อนอันมืดมิดของความล้มเหลวทางสังคม เป็นข้อตรงข้ามของยูโทเปีย เป็นวรรณกรรมเพื่อทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนสังคมที่มีความเลวร้าย เป็นความหมายในเชิงลบ ภาพสะท้อนของสังคมที่ห่างไกลจากอุดมคติ โดยเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความซับซ้อน การดิ้นรน และแรงกดดันทางชีวิต จนนำไปสู่การสูญเสียความบริสุทธิ์ ความจริงใจ และคุณค่าทางจิตวิญญาณ ความเหลื่อมล้ำของสังคมดิสโทเปีย มักใช้เพื่ออธิบายถึงสังคมที่ไม่พึงปรารถนาหรือสังคมที่น่าหวาดกลัว โดยผลงานส่วนใหญ่ มักกล่าวถึงสังคมที่มีการลดทอนความเป็นมนุษย์ สภาพแวดล้อมถูกทำลาย มองว่าดิสโทเปียเป็นภาพแทนของสังคมที่ไม่พึงปรารถนา และสะท้อนความเสื่อมถอยของมนุษย์และสังคม ด้วยน้ำมือของมนุษย์ด้วยกันเอง (สุทธิชัย บุญยะกาญจน์, 2533)

จากความสำคัญของปัญหาข้างต้น และการสำรวจข้อมูลการศึกษาดังกล่าวพบว่า ยังไม่มีผู้ใดศึกษาโดยใช้แนวคิดยูโทเปียและดิสโทเปียในการศึกษามิติสังคมในกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพวรินทร์ ขาวงาม ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาด้านมิติสังคม โดยใช้แนวคิดยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” เพื่อศึกษาการถ่ายทอดโลกทัศน์ด้านสังคมของกวี ผ่านการเปรียบเทียบระหว่างโลกในอุดมคติในวัยเยาว์ ในสังคมชนบท ซึ่งสะท้อนมิติสังคมยูโทเปียที่เปี่ยมด้วยความบริสุทธิ์ ความเรียบง่าย และความกลมกลืนกับธรรมชาติกับโลกแห่งความเป็นจริง และในสังคมเมืองที่สะท้อนมิติสังคมดิสโทเปียที่เต็มไปด้วยความซับซ้อน การดิ้นรน และการสูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณผ่านประสบการณ์ชีวิต เป็นเครื่องมือวิพากษ์สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษามิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์ซีไรต์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) รวบรวมข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Description analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การเลือกข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์มิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปีย ในกวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” สำนักพิมพ์แพรว พ.ศ. 2550 มี 222 หน้า เป็นกวีนิพนธ์ซีไรต์ประจำปี 2538 มีจำนวนทั้งหมด 3 ภาค ได้แก่ ภาคนำ ภาคที่ 1 แผ่นดินถิ่นทุ่ง ภาคที่ 2 แผ่นดินถิ่นเมือง และภาคที่ 3 แผ่นดินถิ่นใด

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษากวีนิพนธ์ของไพวรินทร์ ขาวงาม เรื่องม้าก้านกล้วย จำนวน 3 ภาค โดยใช้แนวคิดยูโทเปียและดิสโทเปียในการวิเคราะห์ผ่านภาษาในกวีนิพนธ์ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม เรื่อง “ม้าก้านกล้วย”

3. การสังเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดยูโทเปียและดิสโทเปียผ่านภาษาของกวีในกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์กวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม ตามแนวคิดยูโทเปียและดิสโทเปีย นำเสนอการวิเคราะห์เนื้อหาตามลำดับ และอภิปรายผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์เพื่อสรุปข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย

สรุปผล

การวิจัยเรื่อง มิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์ซีไรต์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพวรินทร์ ขาวงาม ดังนี้

1. บทบาทมิติสังคมแนวคิดยูโทเปีย พบ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) บริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคม 2) วิถีชีวิตชนบทและความผูกพันกับผืนแผ่นดิน 3) ครอบครัว ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน 4) ชีวิตการเดินทางและความหวังของมนุษย์ ดังสรุปผลต่อไปนี้

1.1 ครอบครัว ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน

หมายถึง โครงสร้างทางสังคมพื้นฐานที่หล่อหลอมการดำรงชีวิต ความคิด และความรู้สึกของมนุษย์ในสังคมชนบท โดยเริ่มจากความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นที่แรกของการรัก ความหวัง การพึ่งพาอาศัยกันก่อนจะขยายไปสู่ระดับ ชุมชนและหมู่บ้านที่ผู้คนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างใกล้ชิด ภายใต้ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าว ไม่ได้ตั้งอยู่บนความมั่งคั่งทางวัตถุ หากตั้งอยู่บนความเอื้ออาทร ความเข้าใจ และการแบ่งปันในชีวิตประจำวัน สิ่งนี้ได้ถูกนำเสนอในกวีนิพนธ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1.1.1 ความงดงามเรียบง่ายของวิถีชีวิตชนบทผ่านสายใยความผูกพันในครอบครัว

ความเรียบง่ายของวิถีชีวิตของชนบทในอดีต ที่เต็มไปด้วยความสุขใช้ชีวิตด้วยความเรียบง่าย หล่อเลี้ยงความผูกพันของคนในครอบครัว ถึงแม้จะต้องไปทำงานท่ามกลางความเหน็ดเหนื่อย แต่การดูแลซึ่งกันและกันเล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวันกลับสร้างคุณค่าต่อความรู้สึกที่ลึกซึ้ง บทบาทของผู้นั้นในครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิง ที่คอยจัดเตรียมอาหารห่อข้าว และให้กำลังใจให้กับคนที่ออกไปทำงาน สะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความเอื้ออาทร และวัฒนธรรมการพึ่งพากันของคนชนบท ที่งดงามและเรียบง่ายแต่ลึกซึ้ง ดังบทประพันธ์

เธอเจ้าสาวใบตองในร่องสวน

เคยชวนลมมาพ้อห่อข้าวขาว

จะออกทุ่งออกทางทุกครั้งคราว

ต้องห่อข้าวห่อของแล้วท่องไป

จึงยามหิวแกะห่อก็ข้าวหอม

ถึงกลางแดดแผดดมก็หอมได้

ละคำเคยอ้มหอมถึงหัวใจ

(ม้าก้านกล้วยเจ้าสาวใบตอง, 2538)

จากบทประพันธ์ พรรณนาถึงความรัก ความผูกพันต่อดินแดนอีสาน กวีสามารถถ่ายทอดความงดงามละเมียดละไมของแผ่นดิน ธรรมชาติ และวิถีชีวิตของมาตุภูมิอย่างประณีตงดงาม เป็นการเปรียบหญิงสาวให้เป็นเจ้าสาวใบตองในสวน เธอห่อข้าวขาวให้ชายผู้ต้องออกไปทำงานในทุ่งหรือทางไกลทุกครั้ง เมื่อถึงเวลาต้องเดินทางออกไปทำงาน เขาต้องนำข้าวของเธอที่ห่อเตรียมไว้ติดตัวไปด้วย และเมื่อหิวเขาก็จะแกะข้าวห่อนั้นกิน ซึ่งยังคงมีกลิ่นหอม แม้จะอยู่ท่ามกลางแสงแดด ความอ้อมไม่ได้เพียงแค่อ้อมกาย แต่ยังอ้อมใจจากความตั้งใจของผู้ห่อทำให้กลิ่นหอมของข้าวเล็กๆ นี้นี้ มีคุณค่ามากมาย

ยิ่งกว่าสิ่งใด มีการใช้วาทศิลป์อย่างประณีต อ่อนโยน และสะท้อนวิถีชนบทอย่างชัดเจน มีการใช้ “พรรณนาโวหาร” มีการใช้ถ้อยคำที่ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพและสัมผัสกลิ่น ซึ่งสื่อถึงความรู้สึกได้เป็นอย่างดี

ไอ้แม่เอ๋ย ลูกกินปลาฝีมือแม่อร่อยไปหน่อยเลยเกลี้ยงถ้วยบ่มีเหลือ เหลือแต่ข้าวกันหม้อแล้วก็ผักแวนน้อยหนึ่งกำ พอจะเป็นข้าวให้ลาวยามค่ำได้ไหมเล่า

(มำก้านกล้วยร้อยร่ายรำของข้าวค้ำและผักแวน, 2538)

จากตัวอย่างข้างต้น ลูกกล่าวพูดคุยกับผู้เป็นแม่ด้วยน้ำเสียงที่อ่อนโยน แสดงความเอื้อร่อยต่ออาหารที่แม่เป็นผู้ปรุงจนรับประทานหมดโดยไม่เหลือ และลูกได้พูดกับแม่ว่า การกินของตนเองทำให้อาหารหมดไปเหลือเพียงข้าวที่ติดอยู่กันหม้อและผักเพียงเล็กน้อย พร้อมทั้งเอ่ยถามแม่ด้วยความเกรงใจว่าอาหารที่เหลืออยู่นั้น จะเพียงพอสำหรับมือค้ำของแม่หรือไม่ คำพูดดังกล่าวสะท้อนความรัก ความห่วงใย และความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างแม่กับลูก ภายใต้ชีวิตที่เรียบง่ายของสังคมชนบท

2. บทบาทมิติสังคมแนวคิดดิสโทเปีย แนวคิดนี้พบ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในมิติสังคมชนบทและสังคมเมือง 2) ผลกระทบต่อคนชนบท เด็ก และแรงงานในสังคมเมือง 3) ค่านิยมวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ดังสรุปผลต่อไปนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในมิติสังคมชนบทและสังคมเมือง

หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ส่งผลให้วิถีชีวิตชาวนา ซึ่งเคยเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย ค่อยๆ ถูกลดทอนบทบาทและคุณค่าลง ท่ามกลางแรงกดดันจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม และการเร่งรัดของกาลเวลา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่เพียงกระทบต่อรูปแบบการผลิตและการดำรงชีพ หากยังสร้างรอยร้าวทางความทรงจำ ความสัมพันธ์ในชุมชน และอัตลักษณ์ของชาวนา ทำให้วิถีชีวิตที่เคยผูกพันกับธรรมชาติ แผ่นดิน และชุมชน ค่อยๆ เลือนหาย เหลือเพียงความทรงจำ และความรู้สึกโหยหาอดีตที่ไม่อาจหวนคืนดังตัวอย่าง

2.1.1 ความเสื่อมสลายของวิถีชาวนาในสังคมที่เปลี่ยนแปลง

สังคมไทยผูกพันกับวิถีเกษตรกรรมมาอย่างยาวนาน ชาวนาถือเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และหล่อเลี้ยงผู้คนทั้งแผ่นดิน แต่ในขณะนั้นได้มีความเปลี่ยนแปลงของโลกในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมจนเกิดผลกระทบกับวิถีชีวิตดั้งเดิม จนทำให้ผู้ทำเกษตรต้องเผชิญหน้ากับความยากลำบาก และการถูกลดทอนคุณค่าลงอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนผ่านนี้ได้เด่นชัดถึงชะตากรรมของชาวนาเมื่อกาลเวลาหมุนเปลี่ยนไป ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

ลื้อเกวียนเวียนหมุนรุนแรง	โลกาเปลี่ยนแปลง
แผ่นนอกแผ่นดินสะท้อนไหว	
พิมพ์ภาพประทับกับใจ	พิมพ์คำเพื่อไซ
คำนึงคำนับชาวนา	

ก่อนลื้อแห่งกาลเวลา
เหยียบย่ำดวงใจเกษตรสลาย

รุกรานผ่านมา

(ม้าก้านกล้วยบนแผ่นอกของแผ่นดิน, 2538)

จากบทประพันธ์ “ลื้อเกวียนเวียนหมุนรุนแรง” เป็นสัญลักษณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาทางวัตถุที่มาอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงต่อรากฐานของวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ สะท้อนถึงการสั่นคลอนของระบบสังคมและคุณค่าที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลาย ความมั่นคงทางจิตใจของคนในชาติ วิถีชีวิตที่เคยเรียบง่าย และผูกพันกับธรรมชาติกำลังจะถูกความก้าวหน้า ทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่ ชี้ให้เห็นถึงความจริงทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง บทประพันธ์นี้ยังเป็นการ เรียกร้องให้สังคมตระหนัก เคารพ เห็นคุณค่า และความสำคัญของผู้สร้างผลผลิตอาหารของชาติก่อนที่ การเปลี่ยนแปลงนี้ จะทำให้ภาพความผูกพันกับผืนดิน และวิถีเกษตรกรรมอันดีงามต้องเลือนหายไปอย่าง ถาวร ซึ่งสอดคล้องกับ ธนิยาญจน์ จินาพันธ์ (2546) กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยที่วิถีความ เจริญของเมือง ได้แพร่กระจายมาสู่ท้องถิ่น และแผนการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้สังคมเกษตรกรรมเริ่มล่มสลาย คนชนบทไม่สามารถประกอบอาชีพเดิมในท้องถิ่นของตนได้

2.1.2 ความร้าวรานของความทรงจำท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านของสังคม

สังคมไทยในอดีตมีรากฐานจากชุมชนชนบทที่ผู้คนต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันแรงงาน แบ่งปันน้ำใจ และใช้ชีวิตเรียบง่ายผูกพันกับแผ่นดินบ้านเกิด แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชุมชน สู่สังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม การอพยพ การแสวงหาโอกาส และความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ ทำให้ ผู้คนต้องละทิ้งถิ่นฐานดั้งเดิม ความสัมพันธ์และความทรงจำในหมู่บ้านเริ่มจางหายกลายเป็นเพียงภาพ ในอดีต จึงเกิดสภาวะความแปลกแยกของมนุษย์ต่อชุมชนที่เคยเป็นบ้าน สะท้อนผลของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมที่ทำให้ผู้คนไม่อาจกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของรากเหง้าเดิมได้ดังครั้งก่อน ดังพิจารณาได้จากบท ประพันธ์ต่อไปนี้

แล้วอีกคำหนึ่งนี่ที่เราั่ง

จมกับห้วงความหลังข้างจะเหงา

เพ่งภาพนั้น นั้นหรือคือภาพเรา

ช่างเงิบหงอยสร้อยเศร้าเสียนี้กระไร

ภาพชีวิตหมู่บ้านแต่กาลก่อน

ผุดมาย้อนมาเยือนมาเคลื่อนไหว

มายั่วเรายวนเราก้าวกลับไป

ทั้งที่ไกลเกินเท้าจะก้าวคืน

ใช่แหละเคยเป็นคนของที่นี่

แต่โลกผันกลายเป็นคนของที่อื่น

ใช่แหละเคยเป็นเด็กของวานชื่น

แต่คนแก่ของมะรืนก็คอยรอ

(ม้าก้านกล้วยเด็กและควายและโลก, 2538)

จากการพิจารณาตัวอย่างบทประพันธ์ มีการเปรียบเทียบระหว่างภาพอดีตที่มีความงดงามกับความเป็นจริงในปัจจุบัน ก่อให้เกิดความคิดถึง โหยหา ที่จะหวนคืนสู่บ้านเกิดในวัยเยาว์ แต่เมื่อชีวิตต้องแปรเปลี่ยนให้ก้าวเข้าสู่สังคมใหม่ ทำให้ต้องออกจากถิ่นฐานที่เคยพักพิง ภาพอดีตของหมู่บ้านได้ผุดขึ้นมาในความทรงจำ ชุมชนที่เคยมีความสุข ความอบอุ่น แต่ในปัจจุบันกลับเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง เพราะโลกได้เปลี่ยนไปแล้ว ตอนนี้เราไม่ใช่บุคคลในหมู่บ้านอีกต่อไป เปรียบชีวิตที่ต้องเปลี่ยนถิ่นฐานตลอดเวลา สังคมใหม่ที่ไม่ว่างสบายใจ โดดเดี่ยว จมอยู่กับห้วงของความรู้สึกในอดีต เด็กในวันวาน ต้องกลายมาเป็นผู้ใหญ่ในปัจจุบัน และอนาคตอาจมีเพียงคนแก่ชราในหมู่บ้าน ที่มีความทรงจำเป็นหลักฐานเดียวของอดีต ตอกย้ำถึงชีวิตและความไม่จีรัง ทุกคนล้วนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับ สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2553) กล่าวว่า ครั้นคนชนบทได้มาสัมผัสกับวิถีชีวิตแบบเมืองกับพบว่า เมืองในอุดมคติที่ตนเคยคาดฝันไว้ กลับตรงข้ามกับความเป็นจริงของเมืองที่ต้องเผชิญกับความแออัด รุนแรง มลพิษต่างๆ ความแตกต่างของการใช้ชีวิตในเมืองกับในชนบทที่ตนคุ้นเคย รวมถึงความรู้สึกแปลกแยกภายในจิตใจ ส่งผลให้คนชนบทเกิดสภาวะกลักรู้สึกผิดหรือตกอยู่ในสถานะของการ “กลับไม่ได้ไปไม่ถึง” ที่แม้ชีวิตในเมืองจะรายล้อมไปด้วยความทันสมัยและความก้าวหน้า แต่ในอีกด้าน กลับเต็มไปด้วยความเหงาและความโดดเดี่ยว

อภิปรายผล

จากการศึกษามิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์ซีไรต์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพวรินทร์ ขาวงาม สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. บทบาทมิติสังคมแนวคิดยูโทเปีย ประกอบด้วย 1) บริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคม กวีนำเสนอภาพกรุงเทพฯ ในฐานะ “เมืองวิมาน” ที่เต็มไปด้วยวัตถุธรรมและสุขนิยม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สฤณี อาชวานันทกุล (2551) ที่กล่าวว่า ความเจริญของเมืองเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนชนบทอยากเข้ามาอาศัย “ยูโทเปีย” ในทัศนะของกวี ไม่ได้หยุดอยู่แค่ความเจริญภายนอก แต่เน้นไปที่การรักษา “จิตวิญญาณดั้งเดิม” เช่น การไม่ลืมรากเหง้า ปลายไร่หรือมิตรภาพที่เหนียวแน่น ดังคำว่า “สุขนิยม” ที่มองว่า ความสุขที่ยั่งยืนที่สุด คือ การมีความต้องการมิตรภาพ และตามธรรมชาติที่มีสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต และจิตใจอย่างครบถ้วน และเพียงพอ มีเสรีภาพทางความคิด 2) วิถีชีวิตชนบทและความผูกพันกับผืนแผ่นดิน ภาพสะท้อนของชาวนาที่เปลี่ยนทุ่งสีเทา เป็นทุ่งสีทองด้วยหยาดเหงื่อ สะท้อนมิติยูโทเปียในแง่ของความอุดมสมบูรณ์ และการเห็นคุณค่าในแรงงานของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2558) ที่อธิบายถึงสังคมอุดมคติว่า คือ การที่ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีงานทำ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาดเต็มไปด้วยธรรมชาติ นอกจากนี้กลิ่นหอมของ “ข้าวใหม่” และ “กลิ่นฟาง” ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และร้อยรัดความทรงจำของคนในชุมชนให้คงอยู่ แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไป 3) ครอบครัว ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนให้เห็นว่า โครงสร้างสังคมระดับครอบครัวและชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของ “ยูโทเปีย” ความงดงามที่เรียบง่าย สะท้อนผ่านการดูแลเอาใจใส่ เช่น การห่อข้าวขาวด้วยใบตอง หรือการกินป่นปลาฝีมือแม่ที่สร้างความอึดอึดใจมากกว่าอาหารเลิศรสในเมือง นอกจากนี้ งานหัตถกรรมอย่างการทอผ้า ยังเป็นพื้นที่สื่อสารจิตวิญญาณ และความรักจากแม่สู่ลูกซึ่งเป็นการสืบทอด

ตำนานและชีวิตอย่างประณีต สอดคล้องกับแนวคิด วัฒนธรรมชุมชนของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ที่เน้นย้ำว่า สายใยความผูกพันดั้งเดิมในหมู่บ้าน และความเอื้ออาทรในครอบครัว คือ เกราะคุ้มกันทางจิตวิญญาณที่แข็งแกร่งที่สุด และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทรินทร์ สิริสุนทร (2550) ที่พบว่าทุนทางสังคมในรูปแบบของ “ความรักและมิตรภาพ” ในระดับฐานรากเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมมีความสงบสุขและยั่งยืน (Utopian Harmony) เสียใจกัน กระตือรือร้น และการเล่นของเด็กๆ จึงไม่ใช่เพียงเสียงในชนบท แต่เป็น “สังคมแห่งวันและคืน” ที่ยืนยันถึงความมีชีวิตชีวาของสังคมอุดมคติที่กวีพยายามนำเสนอ และ 4) ชีวิตการเดินทางและความหวังของมนุษย์ ในมิติกวินพันธ์ “แผ่นดิน” ถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่ที่เปิดรับทั้งผู้มาใหม่และผู้มาก่อนอย่างไม่เลือกปฏิบัติ การแบ่งที่ทางเพื่อเพาะปลูกและสร้างรากฐานชีวิต สะท้อนถึงสังคมที่มีความเอื้ออาทรและเปิดกว้าง แม้โลกจะผันผวนหรือเกรี้ยวกราดเพียงใดแต่ “แสงดาว” และ “ความหวัง” ยังคงทำหน้าที่เป็นขวัญกำลังใจให้นักเดินทางก้าวต่อไปได้อย่างหัดยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ เจตนา นาควัชระ (2548) ที่อธิบายว่า กวินพันธ์ทำหน้าที่สร้าง “พื้นที่ลี้ภัยทางจิตใจ” เพื่อให้มนุษย์ยังคงมีความหวังท่ามกลางความวุ่นวายของโลกสมัยใหม่ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสมสุข บุญญะรินทร์ (2552) ที่ชี้ให้เห็นว่าศรัทธาและความหวัง เป็นพลังสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถหัดยืน และสร้างความหมายให้แก่การดำรงชีวิตได้ ยูโทเปียของ ไพรินทร์ ขาวงาม จึงไม่ใช่โลกที่ปราศจากความทุกข์ แต่คือโลกที่มนุษย์ยังคงมี “ศรัทธา” ในพลังของตนเองและสังคมเพื่อก้าวไปสู่อนาคต

2. บทบาทมิติสังคมแนวคิดดิสโทเปีย ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในมิติสังคมชนบทและสังคมเมือง กวินพันธ์สะท้อนภาพความเสื่อมสลายของวิถีชาวนา และความร้าวรานจากการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมเทคโนโลยี ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิด วัฒนธรรมชุมชนของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540) ที่ชี้ให้เห็นว่า เมื่อระบบทุนนิยมรุกคืบเข้าสู่หมู่บ้าน วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาธรรมชาติ จะถูกสั่นคลอนด้วยระบบตลาดและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้ความทรงจำดั้งเดิม ถูกทำลายลงท่ามกลางแรงผลักดันของกาลเวลา สอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2546) ที่อธิบายว่า การสูญเสียพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดิมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกแปลกแยก และโหยหาอดีตที่ไม่อาจหวนคืนได้ 2) ผลกระทบต่อคนชนบท เด็ก และแรงงานในสังคมเมือง พบว่า สังคมเมืองถูกนำเสนอในฐานะพื้นที่ “ดิสโทเปีย” ที่สร้างบาดแผลให้กับคนบ้านนอกและแรงงานพลัดถิ่น ความเจริญทางวัตถุไม่สามารถกลบฝังความทุกข์ยากของเด็กและผู้ใช้แรงงาน ที่กลายเป็นเพียงทางผ่านของระบบเศรษฐกิจ ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ วิทยากร เชิงกุล (2541) ที่กล่าวถึง ผลกระทบของการพัฒนาเมืองแบบกระจุกตัวซึ่งทำให้คนชนบทกลายเป็น “คนขายขอบ” ที่ถูกละเลยเชิงโครงสร้าง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทรินทร์ สิริสุนทร (2550) ที่พบว่าคนพลัดถิ่นในสังคมเมือง มักเผชิญกับภาวะความโดดเดี่ยวและความรุนแรงในวิถีชีวิตสมัยใหม่ ทำให้เมืองกลายเป็นพื้นที่แห่งความแปลกแยก มากกว่าจะเป็นที่พักพิงที่ยั่งยืน 3) ค่านิยม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นความแปรเปลี่ยนของสังคมมนุษย์ที่บูชาความเจริญจนละทิ้งธรรมชาติ และการเกิดศรัทธาใหม่ในสังคมอุตสาหกรรมที่ทำให้ชีวิตโดดเดี่ยว ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ เจตนา นาควัชระ (2548) ที่วิจารณ์ว่า สังคมร่วมสมัยมักให้คุณค่ากับประสิทธิภาพทางวัตถุ จนละเลยสุนทรียภาพและความเชื่อพื้นฐานที่เป็นรากเหง้าในการหล่อหลอมพฤติกรรม นอกจากนี้

ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล (2546) ที่อธิบายถึงภาวะ “จิตใจที่หิวโหย” ในสังคมเมืองร่วมสมัย ซึ่งผู้คนมักแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวใหม่ในทางวัตถุ แต่กลับต้องเผชิญกับความเจ็บเหงา และความตึงเครียด ท่ามกลางการใช้ชีวิตที่เร่งรีบและเดียวดาย

ดังนั้นกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพโรจน์ ขาวงาม จึงเป็นกวีนิพนธ์ที่ทรงคุณค่าในแง่การศึกษาพลวัตที่เปลี่ยนผ่านระหว่างวิถีชีวิตชาวนาที่ผูกพันกับแผ่นดินกับสังคมเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและกาลเวลาที่ปะทะสังสรรค์กัน ทำให้เกิดมุมมองการตระหนักถึงความเสื่อมสลายของวิถีชนบท และการเป็นคนพลัดถิ่น เพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความหมายของชีวิตและยืนหยัดท่ามกลางโลกที่ผันผวนได้อย่างมีศักดิ์ศรีและชื่อตรงต่อตนเอง อีกทั้งผู้วิจัยพบข้อค้นพบในประเด็นของการศึกษามิติสังคมอุดมคติและความเป็นจริงในกวีนิพนธ์เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” กวีนิพนธ์เล่มนี้สะท้อนถึงการดำรงชีวิตในสังคมชนบทและสังคมเมือง ผ่านภาษาของกวีทั้งวิถีชนบทและพื้นที่ปลอดภัยชะตากรรมแรงงานในเมืองใหญ่ แสงแห่งความหวังและศรัทธาในตนเองที่ทำให้เกิดพลังอันยิ่งใหญ่และต่อสู้ในทุกการเดินทางของชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

มิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์ซีไรต์ เรื่อง “ม้าก้านกล้วย” ของไพโรจน์ ขาวงาม ผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่า ควรมีการทบทวนเรื่องราวในบทกวีนิพนธ์ ส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาสังคม การสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและตระหนักถึงความสำคัญของสายใยครอบครัวและการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน และปัญหาด้านการใช้อำนาจของคนในสังคม

2. ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบมิติสังคมยูโทเปียและดิสโทเปียในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์เรื่องอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสังคมและเมือง เพื่อให้เห็นภาพสะท้อนอุดมคติและความล้มเหลวของสังคมไทยในมุมมองที่หลากหลายและกว้างขวางขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เจตนา นาควัชระ. (2548). *การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย ภาค 2*. กรุงเทพฯ: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). *บ้านกับเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2532). *นวนิยายกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ธนิกาญจน์ จินาพันธ์. (2546). *วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). *ชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ : แนวคิดเทคนิคและวิธีการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ยุรฉัตร บุญสนิท. (2554). *วรรณกรรมกับสังคมเมือง*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิทยากร เชียงกุล. (2541). *รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2541 วิกฤตและโอกาสในการปฏิรูปการศึกษาและสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สมสุข บุญญะรินทร์. (2552). *บทบาทของศรัทธาและความหวังต่อการสร้างความหมายในชีวิตของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ตัวอย่าง.
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2551). *ความเหลื่อมล้ำแบบพหุ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูป.
- สุทธิชัย บุญยะกาญจน์. (2533). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์นิตยสารวิทยาศาสตร์อเมริกันแนวดีส์โทเปียในช่วง ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1972”. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สุมาลี วีระวงศ์. (2544). *รายงานวิจัยกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย : บทวิเคราะห์และสรุพนิตยสาร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2553). *วิถีเมืองและความเป็นปัจเจกในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย: การศึกษาเปรียบเทียบ 29 กุมภาพันธ์ และเด็กกำพร้าแห่งสรวงสวรรค์. วารสารอักษรศาสตร์. 39(2), 149-178.*
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2558). “Literature: Literature of Dystopia Bangkok Creative Writing Workshop 4th (วรรณกรรมดีส์โทเปีย Bangkok Creative Writing Workshop4th)”. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2568, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=TQOIUAS9XPQ>.
- อภิญา เพ็ญพสุกุล. (2546). *อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Philpott, S., & Mutimer, D. (2009). *The United State of Amnesia: Us Foreign Policy and the Recurrence*.